

LEXIA – en islandsk-fransk online ordbog: Udfordringer og løsninger

Rósa Elín Davíðsdóttir

This article describes a new Icelandic-French online dictionary in the making, LEXIA. The dictionary is based on an already established dictionary database for the Icelandic language that was compiled parallel to the making of the ISLEX dictionary with Icelandic as a source language and Danish, Norwegian, Swedish, Faroese and Finnish as target languages. LEXIA contains 50.000 headwords and numerous examples, collocations and idioms. The dictionary's target group consists of both Icelanders and French speaking users. The paper discusses some of the challenges that the elaboration of the dictionary represents. Furthermore, the paper explores the influence of a new target language, French, on the database and changes that the target language entails on both the lemma list and on elements in the microstructure of the dictionary such as examples.

1. Indledning

LEXIA er en ny islandsk-fransk online ordbog under udarbejdelse. Ordbogen er baseret på en den islandske ordbogsbase som blev udarbejdet af Árni Magnússon-instituttet for islandske studier i forbindelse med redigeringen af ISLEX-ordbogen. ISLEX er en nordisk netordbog med islandsk som kildesprog og dansk, svensk, nynorsk og bokmål som målsprog. Nu sidst er færøsk tilføjet, og arbejdet med finsk som målsprog er godt i gang. Brugere har taget godt imod ISLEX-ordbogen, hvilket blandt andet fremkommer af en brugerundersøgelse der blev forelagt brugere (Jónsdóttir & Úlfarsdóttir 2016:101).

LEXIA er et samarbejde mellem Árni Magnússon-instituttet hvor det redaktionelle arbejde for kildesprogets database finder sted (foruden al programmering og teknisk vedligeholdelse) og Vigdís Finnbogadóttir-instituttet for fremmedsprog som har ansvaret for det redaktionelle arbejde med målsproget, fransk¹.

Arbejdet med fransk som målsprog begyndte i slutningen af 2015, og ifølge

¹ LEXIA er også et europæisk samarbejdsprojekt mellem Islands Universitet, Sorbonne Universitet (Université Paris-Sorbonne) hvor Karl Gadellii, professor i skandinavisk lingvistik, er den ansvarlige person og Göteborgs Universitet hvor Anna H. Hannesdóttir, professor i nordiske sprog, er ansvarlig som rådgivende specialist i leksikografi. Foruden arbejdet med ordbogen, drejer samarbejdsprojektet sig om kurser i leksikografi og lingvistik ved Islands Universitet og ved Sorbonne Universitet, arrangeret og udført af Karl Gadellii sammen med undertegnede.

planen skal arbejdet være færdigt i begyndelsen af 2019. Ligesom ISLEX-ordbogen, skal LEXIA være gratis tilgængelig online, men LEXIA får sin egen selvstændige hjemmeside.

Ordbogens database vil her kort blive beskrevet (se nærmere om ISLEX-ordbogen: Sigurðardóttir et al. (2008), Jónsdóttir & Úlfarsdóttir (2012) og Úlfarsdóttir (2014)).

Databasen er en beskrivelse af moderne islandsk og indeholder ca. 50.000 opslagsord samt et stort antal sprogbrugseksempler (ca. 30.000) og ca. 10.000 ordforbindelser, både kollokationer og faste udtryk.

Desuden indeholder databasen 3.000 billeder, samtlige islandske opslagsords udtale som lydfiler, og der er links til en hjemmeside med de islandske ords bøjningsparadigmer (BIN). Ordbogsbasen er under stadig udvikling og revision på Árni Magnússon-instituttet. Den eksisterer desuden nu som en etsprogsordbog med definitioner og en foreløbig version af denne ordbog er blevet offentliggjort på *málið.is*.

Heri artiklen vil der blive gjort rede for nogle af de udfordringer som den franske målsprogsredaktion har mødt i arbejdet med denne nye islandsk-franske ordbog, og hvilke ændringer der må laves når dette sprogpar, islandsk og fransk, stilles over for hinanden i en elektronisk ordbog.

2. LEXIA's brugergrupper

Behovet for en ny islandsk-fransk ordbog er stort eftersom den eneste ordbog på markedet med islandsk som kildesprog og fransk som målsprog er fra året 1950 (Boots 1950). En fransk-islandsk ordbog udkom derimod for "kun" 22 år siden (*Frönsk-íslensk orðabók* 1995).

Der undervises i fransk som tredje fremmedsprog i islandske gymnasieskoler (efter engelsk og dansk) og i nogle folkeskoler som valgfag. Desuden undervises der i fransk på Islands Universitet – fra begynderniveau til ph.d.-niveau. Målgruppen består derfor hovedsagelig af islændinge som studerer fransk (helt fra begyndere til viderekomne), og islændinge som bruger fransk i fritiden eller professionelt. Ordbogen er derfor en traditionel produktionsordbog. Det vil sige at ordbogen skal hjælpe den islandske bruger med at løse problemer i forbindelse med tekstproduktion på fransk.

Ordbogen kan endvidere bruges af fransktalende brugere til at forstå islandsk som en traditionel receptionsordbog. Her kan nævnes at der undervises i islandsk ved Sorbonne Universitet og ved universitetet i Caen.

Det er endvidere vores håb at LEXIA vil blive brugt af oversættere der oversætter fra islandsk til fransk. I dag udkommer i stigende grad islandsk litteratur oversat til fransk i Frankrig.

LEXIA sigter således mod to brugergrupper på samme måde som ISLEX (Sigurðardóttir et al. 2008:780).

3. Udfordringer og løsninger

Arbejdet med målsproget fransk stiller store krav til ordbogsredaktørerne der på den ene side skal finde de rigtige ækvivalenter og på den anden side tænke på de forskellige brugergrupperes behov (se nærmere Jónsdóttir & Úlfarsdóttir 2012, Rauset et al. 2012, Hannesdóttir 2012, Hilmisdóttir & Martola 2015).

I denne artikel vil udfordringerne med at finde passende ækvivalenter ikke blive beskrevet nærmere, men problemerne skyldes især forskelle mellem islandsk og fransk kultur og følgelig forskellig brug af begreber i de to sprog. Det kan dog nævnes her at en af de største udfordringer har været at finde et tilsvarende udtryk på fransk til de islandske ordforbindelser. Det gælder især faste udtryk med overført betydning men også kollokationer. Der er tit en større forskel mellem islandsk og fransk end mellem islandsk og de øvrige nordiske målsprog hvis vi bortser fra finsk. Det er for eksempel umuligt at oversætte kollokationen *takk fyrir síðast* til fransk, men den er almindelig både i islandsk og i svensk, dansk og norsk. Som figur 1 viser, blev vi nødt til at give en meget lang forklaring på denne islandske kollokation.

takk interj.

 prononciation

 merci

má bjóða þér köku? - já takk

 tu veux du gâteau ? - oui, volontiers

viltu kaffi? - nei takk

 tu veux du café ? - non merci

takk fyrir síðast

 formule de politesse, utilisée pour remercier son interlocuteur du moment passé ensemble la dernière fois qu'on l'a vu

takk fyrir <gjöfina>

 merci pour <le cadeau>

Figur 1: Opslagsordet *takk* 'tak' i LEXIA med ækvivalenter og oversættelser til fransk. Her er den franske brugergrænseflade blevet valgt med fransk som metasprog.

3.1. Nogle eksempler på ændringer af lemmalisten

Anna Hannesdóttir (2014:196–197) har påpeget at skellet mellem kildesprog og målsprog har flyttet sig med de elektroniske ordbøger og med de nye søgemuligheder. Det vil sige at nu kan man slå ord og ordforbindelser op i målsproget og således få adgang til kildesprogets ordforråd. Dette er uden tvivl en fordel og et supplement til tosprogsordbøgernes rolle og nytte, det vil sige i forhold til papirudgaverne. På den måde kan fransktalende brugere anvende LEXIA til at finde frem til hvordan man siger noget på islandsk, og dermed kan LEXIA fungere ikke blot som receptionsordbog for fransktalende brugere, men også som produktionsord-

bog. Ikke desto mindre går ordbogsbeskrivelsen ud fra kildesproget, islandsk, og ord og ordforbindelser i målsproget, fransk, afhænger af det som enten forekommer som lemma i ordbogen eller som sprogbrugseksempel eller ordforbindelse.

Den franske redaktion er sig bevidst om de udvidede brugsmuligheder der findes i elektroniske tosprogsordbøger, og vi ønskede for eksempel at det islandske sammensatte ord *smjördeigshorn* 'croissant' blev tilføjet lemmalisten således at det franske ord *croissant* kunne komme med i ordbogen. Nogle gange drejer det sig om ord som vi tilfældigt opdager at de mangler i lemmalisten. For eksempel manglede *sléttujárn* 'glattejern' i lemmalisten, men derimod var *krullujárn* 'krøllejern' med. Der er også ord som målsproget kalder på, for eksempel *kampavínglas* 'champagneglas'. Her drejer det sig om et enkelt sammensat ord på islandsk, men den franske ækvivalent er ikke så transparent for den islandske bruger eftersom den ikke indeholder ækvivalenten for ordet *glas* 'glas', *verre*, men derimod *flûte* eller *coupe à champagne*. *Flûte* bruges om et højt og slankt glas, men *coupe* derimod når glasset er bredt.

Indtil nu har vores forslag til nye lemmaer været tilfældige og sker kun hvis vi falder over noget, men i slutfasen af ordbogsarbejdet ville det være interessant og nødvendigt at undersøge dette systematisk, for eksempel ved at sammenligne LEXIA med lemmalisten i en mellemstor fransk etsprogsordbog. Dermed kan vi undersøge hvilke almindelige franske ord der helt mangler i LEXIA og tage stilling til om det er passende eller muligt at råde bod på dette, for eksempel ved at tilføje sprogbrugseksempler (se Hannesdóttir 2014:207). Der vil dog altid være lakuner i målsproget og nemmere at give en præcis beskrivelse af kildesproget i en tosprogsordbog.

3.2. Nogle problemer knyttet til mikrostrukturen

Sprogbrugseksemplerne udvælges fra kildesproget med det formål at vise en typisk brug af de islandske opslagsord (se Jónsdóttir & Úlfarsdóttir 2012:359). Dette er dog ikke altid tilfældet i en tosprogsordbog. Ifølge Atkins og Rundell (2008:506–507) udvælges en stor del af sprogbrugseksemplerne i en tosprogsordbog der skal benyttes til produktion på et fremmedsprog, med målsproget i tankerne.

Men i tilfældet med ISLEX var det nødvendigt at udvikle ordbogsbasen alene ud fra kildesproget, islandsk, eftersom ordbogsbasen var tiltænkt mange målsprog fra starten. Her kan nævnes at de nordiske målsprogsredaktioner kunne foreslå ændringer til sprogbrugseksemplerne (se Hannesdóttir 2014:200, Rauset et al. 2012:515–516).

Projektlederen på den finske ISLEX, Helga Hilmisdóttir, har sammen med Nina Martola (2016) påpeget vanskelighederne ved at komme ind i projektet senere end de øvrige målsprog eftersom det redaktionelle arbejde på de andre målsprog allerede var overstået. Af den grund var det ikke muligt at foretage ændringer i den islandske base.

Vi i den franske redaktion har ikke det problem fordi LEXIA vil få sin egen hjemmeside, og vi nyder godt af at kunne foreslå ændringer i samarbejde med ordbogsbasens hovedredaktør, Þórdís Úlfarsdóttir.

Som Rauset et al. (2012:515–516) påpeger, kan der være andre ord end opslagsordet i et sprogbrugseksempel som giver problemer når det drejer sig om at oversætte eksemplet til målsproget. Denne problematik reflekteres fx i det islandske substantiv *systkini* ‘søskende’ der ikke har nogen ækvivalent på fransk. En måde at løse det på er at undgå ordet hvis det forekommer i sprogbrugseksempler under andre opslagsord end *systkini*.

3.3. Ordforbindelser og kollokationer i LEXIA

Ordforbindelser og kollokationer præsenteres på den måde at sætningsdele som kan skiftes ud sættes i skarp parentes (dvs. parenteser i formen < >). Subjekt og objekt i ordforbindelser præsenteres med pronomen i tredje person (det vil sige *hann* eller *hún* i singularis og *þeir*, *þær* og *þau* i pluralis). Denne opsætning er hentet fra Jón Hilmar Jónssons (2005) etsprogsordbog, *Stóra orðabókin um íslenska málnotkun*, og metoden stammer fra ham.

Der kan være vanskeligheder forbundet med at bruge denne opsætning når det drejer sig om at oversætte til et andet sprog. Figur 2 viser et eksempel hvor det ikke er muligt at have en skarp parentes på fransk. Her drejer det sig om den islandske ordforbindelse *það hefur < margt > á daga < mína > drifið* (oversættelsen til dansk i ISLEX lyder ‘<jeg> har oplevet <en hel del> i <mit> liv’). På fransk findes der et tilsvarende fast ordforbindelse, *en voir de toutes les couleurs*, men der er ikke noget som svarer til *margt* ‘en hel del’ og som kan skiftes ud. Desuden er apostrof i fransk heller ikke velegnet til parenteserne: <j> ‘*en ai vu de toutes les couleurs*’.

það hefur < margt > á daga < mína > drifið
 j'en ai vu de toutes les couleurs

Figur 2: en del af artiklen *dagur* ‘dag’ i LEXIA som viser ordforbindelsen *það hefur < margt > á daga < mína > drifið*.

Der er dog ofte sammenfald mellem de to sprog, og figur 3 viser nogle eksempler på faste ordforbindelser med ord eller sætningsled inden for skarpe parenteser som kan skiftes ud på samme måde i islandsk og fransk (her er der tale subjekter eller objekter inden for skarpe parenteser).

<fréttin> er vatn á myllu <andstæðinganna>
▣▣ <la nouvelle> apporte de l'eau au moulin <des opposants>
<henni> rennur kalt vatn milli skinns og hörunds
▣▣ <elle> a des sueurs froides
setja <fangann> á vatn og brauð
▣▣ mettre <le prisonnier> au pain sec et à l'eau
<andi breytinga> svifur yfir vötnunum
▣▣ il y a <du changement> dans l'air

Figur 3: En del av artiklen *vatn* 'vand' i LEXIA som viser fire faste ordforbindelser på islandsk med franske oversættelser. Disse ordforbindelser er blevet oversat til dansk i ISLEX som: 1) <nyhederne> er vand på <modstandernes> mølle, 2) det løber <hende> koldt ned ad ryggen, 3) dømme <fangen> til vand og brød (eller sætte <fangen> på vand og brød), og 4) der er <forandring> i luften.

Vi på den franske redaktion har drøftet om vi skulle udelade brugen af skarpe parenteser i fransk. Vi har valgt at beholde disse parenteser (for ord eller sætningsled som kan skiftes ud), men undlade dem i de tilfælde hvor de ikke passer i forhold til fransk. Vi har ønsket at beholde disse oplysninger om kildesproget da især den fransktalende bruger hermed får oplysninger om hvordan den islandske kollokation eller ordforbindelse er opbygget.

Et andet problem i forbindelse med præsentationen af ordforbindelserne og oversættelsen af dem til fransk, opstår for eksempel når et dativobjekt eller indirekte objekt² skiftes ud med et personligt pronomen. I disse tilfælde flyttes pronomenet op foran verbet, for eksempel <lui> écrire 'skrive til <hende>' i stedet for écrire à <sa femme> 'skrive til <sin kone >'. Vi spekulerer på om denne præsentation fremstår klart nok for brugeren eftersom han ikke kan se at man skal anvende præpositionen à med verbet écrire 'skrive'. Hvordan vi har løst det, kan man se i figur 4 nedenfor.

skrifa <henni>
FALLSTJÓRN: ÞÁGUFALL
▣▣ <lui> écrire
▣▣ écrire à <quelqu'un>
skrifa <henni> bréf
FALLSTJÓRN: ÞÁGUFALL + ÞOLFALL
▣▣ <lui> écrire une lettre
▣▣ écrire une lettre à <quelqu'un>

Figur 4: En del af artiklen *skrifa* 'skrive' i LEXIA.

² I fransk grammatik bruges termen 'indirekte objekt' (fr. *complément d'objet indirect*) om en sætningsled der betegner den eller det som verbalhandlingen angår. Objektet er forbundet med verbet ved hjælp af en præposition som udvælges af verbet.

Vi prøver os frem med at have begge dele (se figur 4), det vil sige en oversættelse på fransk med pronomen i tredje person og så verbet i infinitiv med det ubestemte pronomen *quelqu'un* 'nogen' som objekt (i overensstemmelse med fransk ordbogstradition) for at det tydeligere skal fremtræde at præpositionen *à* skal anvendes med verbet.

4. Afsluttende bemærkninger

Det er en stor fordel at kunne starte arbejdet med en færdigredigeret islandsk ordbogsbase som alligevel er fleksibel. Vi kan i nogle tilfælde søge i ISLEX for at se redaktørernes løsninger (undtagen de finske oversættelser) selv om problemerne ikke altid er de samme.

Den franske redaktion nyder godt af at LEXIA får sin egen selvstændige hjemmeside, hvor der endnu ikke er noget andet målsprog. Som nævnt her i artiklen er det til en vis grad muligt at tilpasse opslagsordene til målsproget i samarbejde med ordbogsbasens hovedredaktør, og foreslå at sprogbrugseksemplerne ændres eller fremstille ønsker om at tilføje sprogbrugseksempler med det formål at bedre at kunne vise forskellen på islandsk og fransk. Med ordbogens produktionsfunktion som formål så ville det have været en fordel hvis databasen kunne have endnu flere sprogbrugseksempler valgt ud fra en kontrastiv synsvinkel. Men det er spørgsmål om tid og finansiering og til hvilken grad man kan tilføje oplysninger i ordbogen.

I fremtiden er det så muligt at LEXIA får flere målsprog, som for eksempel engelsk, tysk eller spansk, og så bliver redaktørerne for disse sprog mere bundet end den franske redaktion i forhold til sprogbrugseksemplerne og de faste ordforbindelsers og kollokationers opsætning i ordbogsbasen.

Redaktionens erfaring er, at det er en ideel metode at arbejde på målsproget i samarbejde med kildesprogredaktionen og at arbejde ud fra en kontrastiv synsvinkel.

Litteratur

Ordbøger

BÍN = *Beygingarlýsing íslensks nútímamáls*. Reykjavík: Árni Magnússon-instituttet for islandske studier. <<http://bin.arnastofnun.is>> (august 2017).

Boots, Gerard (1950): *Íslensk-frönsk orðabók*. Reykjavík: Ísafoldarprentsmiðja. *Frönsk-íslensk orðabók* (1995). Þór Stefánsson (red.). Reykjavík: Örn og Örlygur; Paris: Dictionnaires Le Robert.

ISLEX = *ISLEX-ordbogen*. Þórdís Úlfarsdóttir (hovedredaktør). Reykjavík: Árni Magnússon-instituttet for islandske studier. <www.islex.is> (august 2017).

Jónsson, Jón Hilmar (2005). *Stóra orðabókin um íslenska málnotkun*. Reykjavík: JPV.
málið.is. Reykjavík: Árni Magnússon-instituttet for islandske studier. <<http://malid.is>> (august 2017).

Anden litteratur

- Atkins, B.T. Sue & Michael Rundell (2008): *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Hannesdóttir, Anna Helga (2012): Ekvivalensrelationer i tvåspråkig lexicografi. I: *LexicoNordica* 19, 39–58.
- Hannesdóttir, Anna Helga (2014): Lemman och ekvivalenter i nya roller – en reviderad ordbokstypologi. I: *Nordiske studier i lexicografi* 12. Oslo, 193–211.
- Hannesdóttir, Anna Helga (2015): What is a Target Language in an Electronic Dictionary? I: *Proceedings of the eLex 2015 conference, 11–13 August 2015, Herstmonceux Castle, United Kingdom*. Ljubljana/Brighton: Trojina, Institute for Applied Slovene Studies/Lexical Computing Ltd., 236–249.
- Hilmisdóttir, Helga & Nina Martola (2015): Flerspråkig lexicografi och obeslaktade språk erfarenheter från finska Islex. I: *Nordiske studier i lexicografi* 13. København, 143–153.
- Jónsdóttir, Halldóra & Þórdís Úlfarsdóttir (2012): ISLEX – en flersproget nordisk ordbog. I: *Nordiske studier i lexicografi* 11. Lund, 353–366.
- Jónsdóttir, Halldóra & Þórdís Úlfarsdóttir (2016): Hvem bruger ISLEX og hvordan? I: *LexicoNordica* 23, 89–104.
- Rauset, Margunn, Anna Helga Hannesdóttir & Aldís Sigurðardóttir (2012): Ein-, to- eller fleirspråkleg ordbok? I: *Nordiske studier i lexicografi* 11. Lund, 512–523.
- Sigurðardóttir, Aldís, Anna Helga Hannesdóttir, Halldóra Jónsdóttir, Håkan Jansson, Lars Trap-Jensen & Þórdís Úlfarsdóttir. (2008): ISLEX – An Icelandic-Scandinavian Multilingual Online Dictionary. I: Elisenda Bernal & Janet DeCesaris (red.): *Proceedings of the XIII Euralex International Congress. Barcelona 2007*, 779–789.
- Úlfarsdóttir, Þórdís (2014): ISLEX – A Multilingual Web Dictionary. I: *LREC 2014 Conference Proceedings*, 2820–2825.

Rósa Elin Davíðsdóttir
 redaktør og projektleder, ph.d.
 Vigdís Finnbogadóttir-instituttet for fremmedsprog
 Brynjólfsögú 1
 107 Reykjavík
 red1@hi.is